

JOSEP M. SORIANO BESSÓ

ALAQUÀS, ANYS 50 ELS CAMPAMENTS DEL *FRENTE DE JUVENTUDES*

*Han facilitat informacions i fotografies:
Paco Andreu Seguí, Miguel Garcia Bessó, Terencio
Palop Planells, Vicent Palop Folgado i Manolo Guasp.
A tots ells, el meu agraïment.*

Al llarg de la dècada dels 50, grups d'entre 15 i 20 xiquets d'Alaquàs acudiren cada any als campaments organitzats per la Delegación Provincial del *Frente de Juventudes*. Eren 20 dies, al juliol o a l'agost, d'allunyament del poble, d'estada en paratges atractius de La Foia de Bunyol o de La Serrania, en convivència amb xiquets d'altres poblacions valencianes, i on les activitats s'emmarcaven dins dels postulats educatius de la dictadura imposada pel general Franco.

En estes pàgines volem deixar constància d'estes possibilitats d'estiueig, i de sortida del poble, que utilitzaren un reduït número d'alaquasers menuts, entre els 10 i els 14 anys, en uns temps -entre els anys 1953 i 1960- en què encara es vivia amb moltes de les precarietats i penúries de la postguerra, i de l'aïllament internacional que ens situà la dictadura.

La paraula *estiuejar*, per a quasi la totalitat de famílies, estava desproveït de continguts. La calor es combatia des del poble mateix, aprofitant les brises de llevant i la frescoreta que proporcionaven els gelats i les neveres alimentades pel gel que venien en ca *Patilla*. Els xiquets anaven a nadar al tram de la séquia de Bennàger, conegut com el *banyador*, on es situa ara el poliesportiu d'Aldaia; i a partir dels 13 ó 14 anys, si la butxaca ho permetia, anaven a la piscina de Torrent, pujant cap al Vedat, a l'esquerra. I si la butxaca no ho permetia, i disposaven de bicicleta, s'acostaven a la bassa de la *mediera* o a la del *mas del rei*, al pantà de Torrent o als bassals del barranc.

Les xiques no gaudien d'estes possibilitats, i fou als inicis dels anys 60 quan tingueren al seu abast la piscina *del rector* construïda vora barranc, a l'acabament del Camí Vell de Torrent, on l'accés per a elles era en dies alterns perquè no coin-

cidiren amb els xics, ja que el titularitat parroquial de la propietat -concretament de l'arxiprestal de Torrent- imposava estes atàviques normes morals.

Algunes poques famílies, poquíssimes, llogaven per quinze dies o un mes una casa a Set Aigües o algun poble de l'interior valencià; en alguns dels casos perquè els ho permetia la seua economia, i en altres per problemes de salut ja que les bondats de l'aigua o l'altura proporcionaven alguna milloria. Per a algunes famílies de llauradors, o en afició a la cacera, era més freqüent passar uns dies, o algun cap de setmana, en les casetes de secà del *pla de Quart*, dels *carasols* o dels *feli-pets*. També hi havia famílies que algun diumenge se n'anaven a les platges de la Malva-rosa o Natzaret, però per arribar calia canviar dos o tres voltes de tramvia.

La vida del poble continuava igual als mesos de juliol i agost, a penes s'apreciava l'eixida de gent. La calor formava part de la vida quotidiana i tothom havia après a conviure amb ella. Els que treballaven d'ofici a jornal deien "estic de vacances" però a ningú escoltaves dir "me'n vaig de vacances". Les possibilitats de viatjar i d'eixir del poble eren molt limitades, per no dir inexistent.

Al finals dels anys 50, Alaquàs començava a créixer i a acollir immigrants. Prompte, ja en els inicis dels anys 60, començà a poc a poc a notar-se el desenvolupament econòmic. Tímidament anaven apareixent primer les motos, després els sis-cents de la SEAT i els *daufhine* de la Renault. Les casetes de secà anaren convertint-se en xalets i la costa anà omplint-se d'apartaments.

Als anys 50 però, els xiquets d'Alaquàs tenien un entorn de relacions molt limitat. A tot estirar podien tindre alguna relació amb la capital o pobles pròxims -Aldaia, Torrent, Picanya, Xirivella, etc.- per raons familiars, i en arribar a l'adolescència podia donar-se el cas si eixien del poble buscant rogle per a Pasqua.

Ben mirat, aquelles estades estiuenques en llocs muntanyencs i pobles costeruts, relacionant-se amb xiquets valencians d'altres comarques, convertí, d'alguna manera, a aquells alaquasers menuts en uns privilegiats entre els de la seua edat. Només ells pogueren eixir de casa i obrir un poquet els limitats horitzons del poble, en uns anys en què la lectura -molt poc freqüent- o el cine eren les úniques possibilitats d'obrir-se al món.

El Frente de Juventudes

Es va crear a l'acabament de la Guerra Civil, en 1940. Era l'organització juvenil de la *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas Ofensivas Nacionalsindicalistas-FET y de las JONS*, constituïda per tal d'assegurar la formació i la disciplina de la joventut espanyola. Amb caràcter obligatori per als alumnes de l'ensenyament primari i secundari, pretenia educar la joventut masculina en l'aspecte polític -basant-se en la doctrina de la *Falange Española*-

esportiu i militar, i la joventut femenina en la iniciació de les tasques de la llar a través de l'anomenada *Sección Femenina*.

En 1961, quan el franquisme anà gradualment arraconant les referències falangistes modificà els seus estatuts i emprà la denominació *OJE-Organización Juvenil Española*, i així continuà fins a l'adveniment de la democràcia.

El *Frente de Juventudes* era l'única organització de joventut existent, dirigida i orientada pels caps de *Falange*. Als primers anys de postguerra el món associatiu estava plenament controlat, només actuaven les associacions dedicades a l'esport o a la cultura però havien d'estar enquadrades en l'*Obra Sindical de Educación y Descanso* i sota una estricta direcció dels militants de *Falange*. A finals dels anys 40 i inicis 50 els bisbes espanyols comencen a moure l'Acció Catòlica en les parròquies, integrant als fidels més pròxims a base de "círculos de estudio" i de concentracions diocesanes. Només l'Església catòlica disposa d'este privilegi de reunir i convocar la gent, però ho fa reduint la seua activitat a les pràctiques piadoses i la formació doctrinal, sense metodologia ni objectius específicament educatius, tot i que acabaren introduint-los els bisbes anys després, als inicis dels anys 60, quan impulsaren els moviments especialitzats en l'Acció Catòlica: JEC per els universitaris, JARC per als joves de pobles, JOC per als joves de fàbriques, i JIC per al jovent de les ciutats.

En definitiva, i pel que fa al jovent, el caràcter totalitzador del règim franquista no permetia el pluralisme que ara coneguem. El feixisme espanyol actuà de manera idèntica a com ho feren els nazis alemanys amb les joventuts hitlerianes i els feixistes italians amb les joventuts mussolinianes. Una organització única i controlada des de dalt pels dirigents i militants del partit únic.

De tota manera, cal advertir que estes controls associatius, per a les activitats dels joves, que imposà el franquisme tingueren molta més incidència als àmbits universitaris i urbans, amb majors perills de politització que a les poblacions menudes. De fet, les activitats organitzades abans de la guerra per la gent jove d'Alaquàs eren de caràcter tradicional i quasi exclusivament festives, com ara veurem. I si ens preguntem si estes activitats juvenívoles patiren entrebancs o dificultats amb la dictadura franquista, la contestació hauria de ser que gens o molt poca.

Activitats tradicionals dels joves d'Alaquàs, abans de l'alçament militar

Em primer lloc, existia des de temps immemorials una activitat amb un marcat caràcter de herència històrica, com ho eren les penyes d'amics que cada any es presentaven com a *clavaris fadrins* per organitzar la festa del Crist. O les *clavariesses fadrines* de les festa de la Mare de Déu dels Dolors.

També tenim constància d'una forta implicació dels joves en les activitats teatrals, al llarg dels anys vint i trenta, però sempre sota la direcció i el tutelatge dels adults (el mestre don José Mª Sanchis Almiñana, el vicari don Ismael, el tio *bocadolsa*, etc.).

La implicació dels joves, però amb major protagonisme que en el cas del teatre, també es donà en les partides de pilota que es jugaven al carrer en la modalitat *a llargues*. De manera que les partides s'arreglaven entre els joves mateixos, sense cap intervenció d'adults, si el joc es feia en carrers de segon ordre (carrer *Nou/Venerable Sarrió*, carrer del Centre, Sant Hipòlit, etc.) Perquè si la partida era en el carrer Benlliure, carrer de pilota per excel·lència entre el forn i Modas Isabel, encara que intervingueren alguns joves amb edat d'abans de la mili, la implicació dels adults fent de marxadors, o com a jugadors de més nivell, era determinant.

Una altra activitat organitzada i portada a terme pels joves és el futbol, esport que començà a practicar-se a Alaquàs als anys vint. Segons una publicació que isqué a la llum l'any 1975 per commemorar el 25é aniversari del CD Alaquàs, els joves passaren per successives experiències futbolístiques: *Turia F.C.*, *F.C. Alacuás*, *Victoria*, *C.D. Ideal*, etc. totes elles entre els anys 1925 i 1936.

Després de la guerra

Què passa amb totes estes activitats, dutes pels joves, a l'acabament de la guerra i en la desaparició del règim democràtic amb la presència del *Frente de Juventudes*?. Són poques les novetats que es produeixen, com ara veurem.

Les activitats teatrals tornen, fins i tot amb molt més dinamisme i amb molta implicació de joves i adults, però en esta ocasió amb una major vinculació parroquial. La vinguda de don Antonio Sancho, l'any 1943, com a rector de la parròquia eixampla l'espai de trobada de molta gent amb la posada en marxa del Teatret del carrer de Sant Hipòlit.

Pel que fa al futbol, després d'algunes esporàdiques iniciatives dels joves, és l'organització juvenil de Falange, el *Frente de Juventudes*, la que organitza i coordina l'activitat. Es porta a terme una laboriosa tasca de coordinació d'iniciatives, es crea un fort equip local que participa en competicions comarcals, i fins i tot d'àmbit provincial.

I és amb esta empenta com s'arriba a l'any 1950, a la creació del C.D. Alaquàs com a club de futbol al marge de les organitzacions oficials del franquisme:

Educación y Descanso o el *Frente de Juventudes*. Molt tingueren a veure en este allunyament del futbol del falangisme local, alguns adults d'ideologia liberal per als quals representava un triomf aconseguir espais associatius, i de massiva concurrència com aleshores ho era el futbol, sense el control ni la parafernàlia del partit únic.

Els campaments del *Frente de Juventudes*

Existia a la ciutat de València la *Delegación Provincial del Frente de Juventudes*, dependent de la direcció provincial de *Falange*. Des d'allí s'organitzaven diferents activitats per als joves: competicions esportives, concursos entre les minories que estudiaven formació professional, cursets d'adoctrinament en la ideologia falangista, etc. I també s'organitzaven campaments d'estiu en algunes poblacions de la geografia valenciana: Sant Vicent de Lliria, Gestalgar vora el riu Túria, etc.

Al nostre poble, a més d'organitzar i estimular la pràctica del futbol entre els joves, en porteries, balons i equipatges, la delegació local del *Frente de Juventudes* es preocupà perquè alguns joves d'Alaquàs acudiren a alguns d'estos campaments. Estem referint-nos a les acaballes de la dècada dels anys 40, i tenim referències que assistiren alguns joves d'Alaquàs nascuts entre els anys 1930 i 36.

Però és ja en l'any 1953, i a partir d'unes incidències esdevingudes l'any abans al govern municipal de *Falange* i del propi Ajuntament, quan s'inicia una forta presència de xiquets alaquasers en estes vacances "privilegiades" i, a més a més gratuïtes. Circumstància esta darrera que resultava estranya perquè als acampats d'altres poblacions els costava pagar una quota que afrontaven les butxaques familiars. Esta presència, continuada i un poc massiva de xiquets alaquasers té molt a veure amb l'obertura, com a seu del Frente de Juventudes, d'un localet a la plaça del casino després de rehabilitar aquell atrotinat edifici al qual tothom anomenava "la presó", i que als darrers temps ocupa la sala municipal d'exposicions "La Nova".

El primer fet -la nodrida assistència de xiquets als campaments de manera gratuïta- i el segon -la rehabilitació i obertura del local com a seu del Frente de Juventudes- estan estretament relacionats. A continuació tractarem d'aportar algunes dades del com i del per què.

Tuéjar, agost 1956. Els set components de l'esquadra "Sancho el Fuerte", entre els 11 i els 14 anys : drets, d'esquerra a dreta, Paco Andreu Seguí, que feia de *jefe de escuadra*, Miguel García Bessó, Salvador Martínez Mas i Toni García Campos; agenollats, Pepe Andreu Sancho, Pepe Soriano Bessó i Manolo Guasp García.

Anys 40: tot el poder en mans de la Falange local

El dia 6 d'abril de 1952 es celebra una sessió extraordinària del ple municipal per a formalitzar el cessament de José Mª Palop Palop com a alcalde i la pressa de possessió en el càrrec de José Mª Sancho Santamaría, sota la presidència de l'inspector provincial del Movimiento i delegat de l'Excm. Sr. Governador Civil, don Benito Sáez González-Felipe.

Este canvi, decidit des de València pel Governador Civil i Cap provincial de Falange, Sr. Salas Pombo, generà al poble una forta commoció. Per una banda, per la manca absoluta d'informació en què se s'acostumava realitzar estos canvis, amb la conseqüent aparició de remors i parleries; i per altra, perquè hi havia un marcat rerafons de *política local* en aquell esdeveniment.

José Mª Palop portava només a penes cinc anys al front de l'Ajuntament, tenia estudis de magisteri i treballava com a funcionari a l'Ajuntament de València. Procedia d'una família acreditada del poble, el seu pare, *el tío Terensio*, regenta-

va una tenda de comestibles al carrer Benlliure, era propietari de terres i havia estat regidor de l'Ajuntament als anys de la monarquia a través de les portes que obrien les organitzacions polític/musicals que regien els casinos del poble.

José Mª Palop Palop, nascut l'any 1911, havia format part del grup de joves -Luis i José Mª Palop Medina, Ramón Bessó, Elies Forment, Miguel Montoro, Terencio Palop, els germans José, Francisco i Manolo Alós Haro, José Soriano Portalés, Jacinto Alegre, Francisco Andreu Ferrando, Estanislao Ferrer, José Mª Forment Pròsper, els germans Lluna, Francisco Soriano Rodríguez, José Mª Sancho Santamaría, etc.- que a Alaquàs, a partir de 1933, es varen relacionar sobretot amb la *Dreta Regional Valenciana-DRV* de Luis Lucía o, en menor mesura amb *Acción Española* de Calvo Sotelo, o amb el *Carlisme*. Després, al llarg de la guerra civil tots estos joves s'acostaren al reduït nucli de falangistes que havien operat al poble abans de l'alçament dels militars. A l'acabament de la guerra, al País Valencià, la majoria dels militants de la Dreta Regional Valenciana es passaren a Falange i a la seua doctrina, perquè este fou l'ideari, junt amb unes gotetes de Tradicionalismo Carlista, que al dictador Franco li interessà utilitzar com a pantalla per a perpetuar-se en el poder.

Al llarg de la dècada dels anys 40, esta colla de joves falangistes foren, en la seua majoria, com hem apuntat, procedents de la DRV i nascuts entre els anys 1905 i 1918, els qui constituïren el nucli del poder municipal d'Alaquàs. El seu ideari s'assentava ara en aquells postulats de José Antonio, fundador de *Falange Española* que parlaven de desterrar la democràcia de partits, assentada en el caciquisme; de realitzar la revolució nacionasindicalista; de la idea imperial de la pàtria espanyola, etc. Postulats que tan bé li vingueren al general Franco, com ja apuntàvem abans, per donar cobertura ideològica i assentar la seua dictadura com a salvador de la pàtria "ante las amenazas del comunismo, de la masonería y del separatismo"...

Amb esta uniformitat ideològica, i amb una sincera militància i afermada convicció en les bondats d'aquell falangisme romàntic -tan hàbilment manipulat pel general Franco- els integrants del consell local de Falange, amb dependència orgànica del governador de València i cap provincial de Falange -que era qui designava els alcaldes- es constituïren així en el nucli del poder municipal.

Poder social versus poder polític

Es ben explicable que en esta primera dècada de postguerra es trobaren marginats tots aquells que, identificats amb major o menor convicció amb els postulats de la democràcia de partits, havien estat presents en la vida ciutadana

d'Alaquàs a través dels dos casinos, i les seues respectives bandes de música. I més marginats encara es trobaven, sense dubte, aquells que als anys de República s'havien identificat plenament amb els idearis dels partits republicans o aquells, menys nombrosos a Alaquàs, identificats amb el partit socialista, el comunista o l'anarquisme.

Arriba, però, l'any 1950 i per estos desplaçats del poder municipal representa un èxit remarcable la creació de la *Unión Alacuasense Musical*, i del *Alacuás C.D.* al marge del control directe de la Falange local. Apareixen dos institucions en la vida del poble que agrupen i mouen gent. És cert que en la presidència i en les directives, tant del nou casino musical com del club de futbol junt a persones sense cap identificació política, figuren persones vinculades a la *Falange* local però estes no formen part del cercle més reduït, i amb major càrrega i radicalitat ideològica, d'allò que anomenaven "vieja guardia". Són falangistes més recents, o que no prengueren part en els enfrontaments entre dretes i esquerres als anys de la República ni patiren les angoixes dels militants de la dreta durant els tres anys de guerra. Són persones més pragmàtiques o oportunistes, menys ideologitzades, i més dispostes a entendre's amb els vells polítics al voltant dels quals havia girat la vida municipal fins a l'adveniment de la República l'any 1931.

D'esta manera, els centres de poder en aquell Alaquàs rural de 1950, de vora 4.000 habitants, es tornen un poc més oberts i plurals dins d'aquell monolitisme del partit únic.

Prompte però, es produeix un fet que accelera i fa més patent esta pluralitat en la vida institucional del poble. La rígida moral imposada pel franquisme, i beneïda per l'església, establia la prohibició dels balls públics així com la celebració de les carnestoltes. Cal advertir que als pobles, en els quals la vida social havia girat tradicionalment al voltant dels casinos, s'havien celebrat balls de continuïtat i, de manera especial, els balls de carnestoltes. En finalitzar la guerra s'acabaren totes estes alegries populars.

Passà però, que als directius, del feia poc institucionalitzat casino musical, se'ls acudeix celebrar un ball que fou prohibit alhora per l'autoritat local i pel rector. Esta prohibició, després de més deu anys enyorant la llibertat d'abans, donà peu com era d'esperar a erosionar la posició de la Falange local. I generà tensions entre el poder *oficial* i aquell nucli inicial de poder *social* constituït al voltant del casino musical. El lector, per comprendre la transcendència de l'incident, ha de situar-se en aquells moments de postguerra, tristos i grisos, en què imperava una moral puritana i la gent sentia cada volta més la necessitat de divertir-se i recobrar els àmbits de llibertat festiva dels anys d'abans.

Fou el rector de la parròquia qui feu valdre aquella prohibició? O l'ordre vingué del governador i cap provincial de Falange, i foren els dirigents de la Falange local qui disciplinadament, d'acord amb el rector, aplicaren l'ordre sense adonar-se que anaven a posar-se en contra un grup social nombrós en què, junt amb els falangistes més *light*, es movien polítics defenestrats per la dictadura?. El bé cert és que el poder omnímode de la *Falange* local començà a clavillar-se.

Diners de l'estraperlo per al casinet

Un altre fet posterior, ja a finals de 1952, generà una major descomposició en aquell nucli cohesionat de la Falange local i feu que el poder polític municipal entrara en una apreciable transformació. Tot vingué per una denúncia, sembla que sorgida des d'Alaquàs mateix, a la *Comisaría de Abastecimientos* de València contra la *Hermandad de Labradores* de Alaquàs, que acabà provocant la destitució de l'alcalde per ordre del Governador Civil. De forma succinta explicarem els fets i lligarem l'episodi en el tema que ens venia ocupant a l'inici: l'assistència dels xiquets d'Alaquàs als campaments del *Frente de Juventudes*, i per què anaven de franc, sense costar-los ni un cèntim, sent que els xiquets d'altres pobles pagaven per l'estada.

Als pocs anys de l'acabament de la guerra s'havia establert als pobles una corruptela per a eludir les dures normatives que obligaven els llauradors a lliurar tota la collita de forment, i d'altres articles de primera necessitat, a la *Comisaría de Abastecimientos*. La corruptela consistia a declarar una menor collita, a través de mecanismes convinguts al sí mateix de la *Hermandad de Labradores* local, i posar el sobrant en circulació per la via de l'estraperlo. Esta pràctica estava amplament estesa als pobles de l'Horta i de la Ribera, i en aquells anys eren ja conegudes algunes fortunes sorgides, amb les corresponents complicitats dels caps del règim franquista, d'aquelles actuacions especulatives que tan descaradament treien profit de la fam i de la carestia.

A Alaquàs però, cal apuntar l'existència de dos particularitats a tindre en compte: no existien grans propietaris ni destacats negociants de l'estraperlo, com en altres poblacions, que pogueren tindre controlat el negoci des de la vessant inspectora; i a més a més, entre la Falange local i els llauradors des de feia anys s'havia establert un pacte pel qual una part dels guanys de la collita quedava en poder del municipi per a atencions i necessitats del poble, que no eren poques. Només cal repassar les actes dels plens municipals entre l'any 1950 i 1952 per fer-se una idea de les precarietats en què es movia el pressupost municipal.

El bé cert és que en 1952 es van destinar els ingressos municipals de l'estra-

perlo d'eixe any a reformar el localet de la plaça del casino, del qual hem fet abans referència.

Ocupava el càrrec de governador civil i cap provincial de Falange un castellà anomenat Diego Salas Pombo, que guanyà fama per la seua intransigència no front als peixos grossos de l'estraperlo sinó davant situacions on l'escarment es dirigia cap als sectors més subalterns, com ho eren els integrants de la Falange local o els llauradors de la *Hermandad* d'Alaquàs. Quan el bon senyor es feu càrrec de la denúncia de poc li valgueren les explicacions ni les excuses dels falangistes alaquasers històrics, d'aquells integrants de la *vieja guardia* impregnats de les essències de la *revolución nacionalsindicalista* -Franco va saber utilitzar molt hàbilment tota la parafernàlia del falangisme- sincerament convençuts de les bondats del *partido único*, recelosos davant el creixent protagonisme de sectors de dubtosa ideologia, i que veien com a Alaquàs els virus dels enemics del règim anaven escampant-se a plena llum del dia pels clavills oberts al casino musical.

Davant l'actitud intransigent i sancionadora del *jefe provincial de Falange* no valgueren raons ni explicatives. Potser en aquells moments, per a donar a entendre que frenaven els creixents abusos, els caps del franquisme necessitaven escarmentar i era menys compromés dirigir el castic cap a gent de base. No es crega el lector, això passava en 1952 i continua passant a hores de hui, com molt bé es pot comprovar seguint l'actualitat d'algunes celebrades actuacions policiaques o de les fiscalies judicials.

Els falangistes quedaren arraconats

I passà que el senyor governador va decretar el cessament de l'alcalde com a responsable polític d'aquella *irregularitat* davant la *Comisaría de Abastecimientos*. I quan els responsables polítics del *partido único* de la capital acudiren al poble per triar al nou alcalde -com era habitual en els anys de la post-guerra- entre els integrants d'aquell nucli de falangistes de la *vieja guardia*, es trobaren amb una oposició frontal. Ningú volia ser còmplice d'aquella destitució tan injustificada, per a ells, com indigna. Aquelles corrupteles eren pràctica comuna a tots els pobles, i precisament Alaquàs era dels pocs llocs on una part dels guany es canalitzava per a benefici del poble.

Plantaren cara convençuts que els *jefes* de València no trobarien a Alaquàs ningú en sintonia ideològica amb el falangisme, i amb una biografia que acreditara suficientment el perfil adequat, de militant històric i de identificació ideològica, per a ocupar l'alcaldia i la direcció local de Falange.

Jugaren fort però s'equivocaren. Justament ja per aquells anys de 1952 i 53, el general Franco havia anat apartant del poder a aquells que mantenien una major fidelitat a la ideologia falangista, i els havia anat substituint per gent amb menys conviccions i més disposada a mantindre del falangisme només els símbols, els tòpics verbals, la negació dels partits polítics i les bondats de la democràcia *orgànica* a través del *partido único*. En aquells moments les fidelitats ideològiques havien perdut valor. L'enemic a combatre havia desaparegut: els republicans, socialistes, anarquistes, comunistes, etc. o estaven a l'exili, alguns encara porgaven a les presons, o estaven en sa casa amb la por dins del cos. Com que ja no hi havia enemic ja no hi havien confrontacions ni dialèctiques ideològiques, la coherència i la fidelitat ideològica havien perdut valor. Els falangistes d'Alaquàs jugaren fort i perderen la partida.

El franquisme necessitava personal més pragmàtic, menys conflictiu, i que sabera moure's amb l'ambigüitat ideològica que requerien aquells moments. Anaven apanyats plantant-li cara al senyor Governador... El senyor Salas Pombo va saber moure les peces, i per a evitar que es fera públic l'enfrontament entre la Falange provincial i local, no tardà en trobar a l'home adequat: José Mª Sancho Santamaría, integrant des de la seua adolescència d'aquella colla de falangistes, i el més jove de tots ells. Vivia des de feia un temps a València, on treballava de funcionari a l'*Instituto Nacional de Previsión*. Molts foren els requeriments i les pressions que li feren els seus camarades perquè no acceptara el càrrec. Estaven ells convençuts que la denúncia havia eixit d'aquells cercles inserits dins del casino musical, reticents o contraris amb els postulats del falangisme. I veien tot allò com una maniobra per a erosionar i dividir-los a ells, *camisas viejas* que venien representant les més pures essències d'aquell nou règim. Si no trobava en qui recolzar-se, el governador acabaria adonant-se que anava pel camí equivocat i no tiraria avant el seu propòsit de fer canvis en l'alcaldia. No podien consentir que tots aquells grups de desafectes se n'isqueren amb la seua...

José Mª Sancho però, acabà acceptant el càrrec i, el que fou pitjor, no isqué en defensa dels seus correligionaris expedientats amb la convicció o vehemència que tots ells esperaven. D'esta manera les relacions amb els seus camarades entraren en un ràpid procés de deteriorament i vingueren a tractar-lo de deslleial i de traïdor a la causa falangista.

Poques coses podia fer el nou senyor alcalde per a eludir l'acusació i deixar ben patent, davant els seus correligionaris del poble i de la capital, la seua fidelitat al falangisme. Segurament el que trobà més oportú fou acabar les obres i donar-li vida al localet aquell de la presó, on s'havien destinat els darrers guanys de l'estraperlo, objecte de la denúncia. I mostrar-se decidit que aquella aposta que els seus camarades havien fet pel *Frente de Juventudes* anara endavant, fins i tot amb més recolzament, si calia, de la direcció local de Falange.

Es varen repartir uniformes a tots els xiquets que acudien assíduament, com a continuació veurem. I s'encetà el camí d'enviar-ne un bon grapat cada estiu, i de manera gratuïta, als campaments que organitzava la direcció provincial del *Frente de Juventudes*. A nivell local tot quedà ahí, en la part més lleugera i recreativa sense plantejar-se entrar en la vessant d'adoctrinament dels anys anteriors. El franquisme s'havia anat distanciant de la ideologia falangista, tot i que la utilitzava per a fonamentar el *partido único* sobre el que tan profitosa i plàcidament descansava la dictadura. El nou alcalde i cap local de Falange, amb la continuïtat del compromís a favor del *Frente de Juventudes*, pogué mostrar davant qui fóra que continuava fidel a la causa. Ningú anava a demanar-li més.

Juliol de 1958. Campament-Alberg d'Alboraig, al costat mateix de la piscina. En esta ocasió, segurament per deixar constància de la solemnitat del moment, pensant en la posteritat, tots ells porten posada la boina roja de l'uniforme.

Oferim ajut per a identificar els que estan de peu, en *posición descanso*, d'esquerra a dreta: Pascual Gil, Terensio Palop, Pepe Soriano, Rafa Martí, Vicent Aguilar, Paco Palop, Pepe Mora, Pepe González, Lluís Forment.

Ajupits, també d'esquerra a dreta: Vicent Martínez, Paco Roig, Vicent Palop, Isidro Palop, José-Víctor Andreu i Salvador Campos.

Observeu el calcer: espartenyas de careta, sandàlies de goma, molt habituals aquells anys, sabatilles d'esport que començaven aleshores ja a veure's...

Avantatges de ser del *Frente de Juventudes*

El localet de la plaça del *casino*, igual que en l'actualitat la sala d'exposicions *La Nova*, constava de planta baixa i d'una planta superior comunicades per una escaleta interior.

En la banda de baix hi havia, a la part esquerra, com un mostrador sobre el qual la família que feia de guarda del local, encarregada d'obrir i tancar, tenia en alguns moments productes per a la venda als xiquets; i sobretot hi havia un futbolí, l'únic en tot el poble per poder jugar de franc. També hi havia, els primers anys, tebeos d'aventures i amb protagonistes revestits d'evidents connotacions ideològiques afins al *Frente de Juventudes*: *Flechas y Pelayos*, *Amanecer*, etc. Al cap del temps, amb l'ús continuat, els tebeos anaren deteriorant-se i acabaren desapareixent.

La planta superior disposava d'una taula de ping-pong, i les raquetes i la pilota havien de ser requerides a la família encarregada de la consergeria. També a la part de dalt del local es realitzaven pràctiques instrucció premilitar. Fou a partir de l'any 55, aproximadament, quan el *delegado local del Frente de Juventudes* encomanà Silvano, que ja havia tornat de la mili -després, a finals de la dècada dels anys seixanta formà part de la plantilla de la policia municipal d'Alaquàs- que en alguns moments de la setmana fera exercicis d'instrucció premilitar als xiquets que acudien al local. "A cubrir-se", "Descanso, ar", "Firmes, ar", "Izquierda, ar", "Derecha, ar"... "Media vuelta, ar"...

Acudir assíduament al casinet -eixe era el nom que li posaren els xiquets al local- i participar d'aquelles pràctiques de disciplina militar proporcionava algunes avantatges que ara de forma breu enunciem:

- disposar gratuïtament d'un uniforme complet: camisa blava del color fosc de Falange amb l'escut en una butxaca del *Frente de Juventudes*, pantaló curt, corretja i boina roja.

- acudir també gratuïtament als campaments d'estiu, amb els altres xiquets del poble.

- entrar debades al camp del futbol del Rosal quan jugava l'Alaquàs C.D. i asseure's en un cadafal de fusta, on podrien cabre trenta o quaranta xiquets, que va construir l'Ajuntament en un angle del camp, junt al marcador.

- entrar també debades al cine Ideal, després de la reforma que es feu al voltant de l'any 1956, els dissabtes per la vesprada, fruit d'uns passes que facilitava el propietari del cine.

De totes estes avantatges la més apreciada, sense dubtes, era l'anada a Campaments.

30 juliol de 1955, segons indica en la part posterior de la fotografia "Cervera", el seu autor. Molta de la història gràfica de l'Alaquàs dels anys 50 fou recollida per este professional que practicava l'ofici com a pluriocupació, i que visqué durant un temps en el barri de Fermín Sanz Orrio de *los faroles*.

Probablement, dies després mourien al campament d'eixe any. Els components del *Frente de Juventudes* alineats i en posició de *firμες*, en la plaça del casino -hui de la Constitució- davant mateix del casinet, tots ells *flechas* entre els 10 i els 14 anys, llevat dels dos més majors que eren ja *cadetes*, portaven pantaló llarg i tenien ja funcions de comandaments: a l'esquerra, Àngel Mercado^o, i a la dreta Ricardo March. Algun acte oficial hagué de celebrar-se eixe dia al poble perquè porten tots l'uniforme reglamentari: camisa blava, pantaló gris, corretja amb subjectador metàl·lic, i boina subjecta a la corretja; pel que fa al calcer, com que feia calor no tots portaven calcetins ni sabates.

Ajudem a identificar als *flechas*: en la fila de l'esquerra, en primer lloc Valiente Ciscar, i darrere seu seguint l'ordre Jeroni Pons, Ricardo Peiró, Vicent *el rata*, Pepe Palop, Jorge Navarro i Pepe Soriano. En la fila del mig: Salvador Martínez, Toni García, Vicent Alfonso de ca *el godoi*, Salvador Sanchis Fenollera d'*Angelita la xivata*, Pepe García, Terensio Palop i, dubtós, Manolo Guasp. I en la fila de la dreta: Paco Andreu, Miguel García Bessó, Juan García Campos, Alberto Monsonís *de la conserva*, Pepe Andreu Sancho i Manolo Guasp o Rafa Martí.

A l'entrada del carrer Benlliure, tocant el casino, encara estava Ramón Guillem *el xato* al front de la barberia i perruqueria. Amb ell, amb el pitet de l'ofici, està el seu fill Ramón *el xaxo*, i també la seua segona dona, ja que enviudà tenint dos fills menuts. Tots ells són els únics espectadors de la cerimònia.

Feia dos o tres anys que s'havia inaugurat el casinet, seu del *Frente de Juventudes*. S'observen senyals de carro en el sòl. Podem pensar que dies abans hauria caigut alguna pluja, i durant un temps el fang era testimoni inevitable. L'asfalt tardà vora quinze anys a fer acte de presència per Alaquàs.

Com apuntàvem abans, es varen distribuir uniformes entre els xiquets que acudien amb major assiduïtat a fer les pràctiques d'instrucció premilitar. Un altre pla d'actuació del *Frente de Juventudes* era la instrucció política, però d'esta se'n feia molt poca per no dir cap, ateses, per una part, de la precària identificació de l'anomenat *delegado local de Juventudes*, Ricardo Martí, -i president de la

Societat de Caçadors, que venia usufructuant el casino de la plaça decomissat per Falange- amb la ideologia falangista i, per altra, de la pròpia limitació del seu col·laborador, més centrat i segur en la disciplina militar. Val a dir que l'afició a la cacera del delegat local propicià alguna que altra excursió al paratge conegut com els *felipets*, i molt visitat pels caçadors alaquasers.

Quan anaren fent-se els repartiments dels uniformes, en arribar a casa amb aquelles peces en la mà, satisfets i contents per l'adquisició, alguns xiquets es trobaren amb l'actitud negativa dels pares i foren obligats a tornar la vestimenta. En estos casos resultava ben explicable que entrara en joc la coherència de l'entorn familiar per motius de persecució o marginació, a causa d'antecedents polítics republicans; o senzillament, el temor prudent de no veure's, els pares, compromesos més avant en el cas que Franco desapareixera i, com col·loquialment es deia, es girara la truita.

L'uniforme es va utilitzar per a assistir en ordre militar a alguns actes oficials: la commemoració de la mort de José Antonio, la vinguda de Franco o de la seua dona a Aldaia a casa del seu consogre José Mª Sancho *el bollo*, la visita a Alaquàs del governador civil a alguna inauguració, l'anada en marxa triomfal al camp de futbol a l'estrena del cadafal reservat al xiquets falangistes, etc. I sobretot, per anar als campaments d'estiu, on la vestimenta oficial era obligatòria i part substantiva dels components rituals i simbòlics que configurava l'estada d'aquells vint dies.

Els campaments

Els anys i les poblacions dels campaments on feren estada els xiquets d'Alaquàs foren: 1953 a Alboraig; al 54 a Tabarla, vora el riu Magre en la carretera de Yátova a Requena, lloc on després Icona acondicionà un espai d'acampada, instal·lacions que anys després quedaren inutilitzades per por a les crescudes del riu Magre; l'any 55 a Bunyol; al 56 a Tuéjar, al paratge conegut com el naixement del riu on actualment hi ha una piscina i un restaurant; al 57, un altra volta a Bunyol; al 58 tornada a Alboraig; al 59, de nou Tabarla i finalment, del darrer any que tenim constància, l'any 60 a Alboraig.

Tot i que s'emprava la paraula "campament", dels quatre llocs visitats pels xiquets d'Alaquàs només dos -Tabarla i Tuéjar- eren pròpiament campaments en tendes de campanya. En els casos de Bunyol i Alboraig es tractava d'edificis anomenats "albergs". El de Bunyol portava el nom de Ramón Laporta, governador que fou de la província del València als anys 40, i es tractava d'un edifici menut, amb espais limitats, situat dalt mateix de l'explanada de la font de Sant Lluís, i fa ara uns anys fou enderrocat. El d'Alboraig, com que portava un nom excels com ho era el del *caudillo* Francisco Franco, l'edifici comptava amb piscina, un gran pati central, una pinada en el seu recinte interior, etc. i amb l'adveniment de la democràcia fou reconvertit en alberg de joventut i altres usos complementaris.

Independentment que l'estada fóra en tendes de campanya o en edifici, el sistema d'organització i el funcionament diari era el mateix. Els acampats *-flechas* en la terminologia falangista- eren d'edats entre els 10 i els 14 anys. A partir d'esta edat els campaments es celebraven a Covalada (Sòria) o l'Escorial (Madrid) i l'assistència d'alaquasers fou molt limitada: només tenim constància de Paco Andreu Seguí de ca *pardala*, de Juan García Campos de ca *l'esquilaora*, i de José Montalt Planells de ca *el pelat*.

Amb tota la parafernàlia del falangisme

A l'arribada, els acampats eren distribuïts en grups de 6 o 7 xiquets que anomenaven *escuadras* i que dormien tots ells en una mateixa tenda o habitació, en el cas dels albergues. Entre ells triaven un perquè fera de *jefe de escuadra* al qual li eren assignades funcions i responsabilitats de comandament: donava les ordres en la instrucció militar, responia davant els *jefes* de la disciplina de la colla, etc.

Els acampats d'Alaquàs acudien habitualment en nombre ajustat per a constituir 2 o 3 *escuadras*, encara que no sempre es va poder ajustar les xifres i els sobrants hagueren d'integrar-se amb acampats d'altres poblacions. Cada unitat d'estes havia de triar un nom per a diferenciar-la de la resta i ho deixava escrit en el pal d'entrada a la tenda o a la porta de la habitació. Els noms evocaven a protagonistes de la història de Falange -*Ramiro Ledesma, Onésimo Redondo, García Morato, Matías Montero, etc.*- o actes heroics del bàndol nacional durant la guerra -*Brunete, Alcázar de Toledo, Almirante Cervera, Cuartel de Simancas, etc.*- o al recurrent tema de l'orgull patriòtic com ho era *Gibraltar*. També apareixen noms que evocaven personatges -*don Juan de Austria, El Gran Capitán, Gravina, Pizarro, Hernán Cortés, Cristóbal Colón, Sancho el Fuerte, Fernando III, etc.*- o gestes històriques -*Lepanto, Trafalgar, etc.*- d'aquell passat gloriós de l'*imperio español* que tan es cuidaven de fer present, junt amb els anteriors, als centres educatius els ideòlegs feixistes. De fet, totes estes gestes i noms referits a l'*imperio español* i a la guerra civil integraven els continguts de l'assignatura *Formación del Espíritu Nacional*, que de manera obligatòria s'impartia els quatre primers anys del batxillerat elemental que, aleshores, s'iniciava als 10 anys.

No és casualitat que els *jefes de campamento* foren, precisament, els professors que impartien l'assignatura citada als pocs Instituts de Batxillerat -Lluís Vives de València, el de Xàtiva, els Laborals d'Algemesí i Alzira- existents al territori de la província de València o als centres religiosos. Deixem constància dels senyors Puig, Sanchis Pardo, Ocio, Micó, Mini, etc. a qui estaven encomanades estes funcions d'adoctrinament patriòtic.

Pels matins, després del desdèjuni i durant la missa obligatòria, el sacerdot explicava la frase -la *màxima religiosa* en l'argot aquell- al voltant de la qual havia de girar, segons estava determinat, l'esperit religiós del dia. Poden servir de

mostra: “Buscad el reino de Dios, y el resto se os dará por añadidura”, “Mitad monjes, mitad soldados”, “Dios es mi pastor, nada me puede faltar”, etc.

També s’explicava cada dia una *consigna política*. Ho feia el *jefe de formación política*, també pel matí, després d’apujar la bandera al pal situat al mig de la placeta o del pati. Deixem constància d’algunes d’estes frases allisonadores: “Por el imperio hacia Dios”, “España es una unidad de destino en lo universal”, “España limita al sur con la vergüenza de Gibraltar”, “Más vale honra sin barcos, que barcos sin honra” “En el imperio español nunca se pone el sol”, etc.

Al llarg del dia, s’acudia a la formació militar, sempre per esquadres: alinear-se, cobrir-se, marcar el pas, etc. en qualsevol moment, per anar a missa o al menjador, per pujar o arriar la bandera, al fer l’*oración a los caídos* amb una recitació col·lectiva d’un emotiu text en record a José Antonio... La instrucció militar, ja ho apuntàvem abans, era un component important del programa educatiu del *Frente de Juventudes*, com també ho eren les cançons patriòtiques que cada dia, al llarg d’una hora, eren ensenyades als acampats: *Cara al sol, La mirada, clara y lejos, Yo tenia un camarada, El alto de los Leones, Prietas las filas, recias marciales*, etc; altres cançons tenien un caràcter més festiu, per als focs de campament que es feien després del sopar, o volien encobrir la crítica que els falangistes li feien a Franco pel pacte de 1952 amb els americans, com podien ser els casos de *Con el pacto americano ya no hay nada que temer* o *Tengo un rancho en Canadá*.

Tan important era la instrucció militar que, al passar la revista diària, després de la pujada de la bandera, de la missa i del desdejuni, constituïa un dels quatre factors numèrics en què es concretaven les puntuacions assignades a cada esquadra. Els acampats, davant de la tenda respectiva o a l’habitació en els cas dels albergues, havien d’esperar en *posición descanso* la inspecció dels *jefes*. En arribar, el *jefe de escuadra* posava *firμες* als companys i tots havien d’atendre les ordres que, a manera d’examen, els donava el *jefe de instrucción militar* del campament. D’haver o no errors, o que en foren molts o poquets, en l’execució de les ordres depenia la puntuació.

El *pater*, a qui li semblava, preguntava la *màxima religiosa* i la consegüent explicació. I el mateix feia el *jefe de formación política* amb la *consigna* del dia. Cadascuna de les contestacions originaven les corresponents puntuacions.

La quarta puntuació, que completava la revista diària, tenia a veure amb l’estat de neteja i d’ordre de la tenda o habitació, els ornaments i figures fetes davant o al darrere de la tenda amb pedretes o fulles de baladre o romaní, que les mantes cobriren correctament aquells menuts matalassos que anomenaven *colxonetes*, etc.

Abans de dinar, es feia públic el nom de l’esquadra guanyadora d’eixe dia i, en alguns dels campaments, els *mandos* els feien arribar als seus integrants un distintiu que penjaven a la camisa fins que a l’endemà es donara a conèixer el nom de l’esquadra guanyadora. Un altre distintiu, però de color diferent, lluïa

l'esquadra que anava per davant en la classificació general. A més a més, apareixien en un tauler d'anuncis les classificacions diàries i generals de cada esquadra, tal com ho feien els diaris mentre corrien la *Vuelta a España* o el Tour de França. Era una pedagogia emulativa i de reconeixements públics, amb ingredients apreciats d'equip, que generava cert interès entre els acampats i oferia al·licients al llarg dels vint dies.

Entre els noms de les esquadres dels alaquasers foren més freqüents els de *Sancho el Fuerte*, *Lepanto* i *Gibraltar*. I amb estos noms sembla que arribaren a ser guanyadors de la classificació general els anys 56 a Tuéjar, el 57 a Bunyol i el 58 a Alboraig, tot i que en el cas de Bunyol foren desposseïts del guardó com a càstig perquè la darrera nit de l'estada trencaren la disciplina del silenci i foren sorpresos armant gresca i botant per la finestra de l'alberg.

L'esquadra "Sancho El Fuerte" quedà classificada la 1a en finalitzar el campament, després de mantindre una llarga lluita amb una altra esquadra de xiquets de València, alumnes dels Escolapis del carrer de Carnissers. Es donà el cas que en eixe torn del campament la meitat dels acampats eren alumnes de l'esmentat col·legi, i també ho eren, però més majors, els dos caps de falange -agrupava 12 esquadres- i el cap de centúria -agrupava dos falanges- així com el P. Ferrandís *el pater*. El lector pot imaginar les sospites d'apadrinament que al llarg del campament anaren alimentant els alaquasers.

Tot i així, els premis que consistien en uns banderins i uns llibres d'adoctrinament falangista, se'n vingueren cap a Alaquàs. El *jefe de la esquadra* hagué de fer treballar de valent a la colla per aconseguir-ho. I no valgueren els apadrinaments ni les influències. En la foto els alaquasers apareixen acompanyats pels comandants, alumnes dels Escolapis.

A finals dels 50 l'església comença a fer acte de presència

Els anys 59 i 60 l'assistència d'acampats alaquasers anà baixant. No hem pogut esbrinar amb certesa la causa. Anà reduint les atencions econòmiques, l'Ajuntament, i la direcció local de Falange?. No és probable, si tenim en compte que el darrer any fins i tot assistiren els dos fills del senyor alcalde, residents a la capital i molt poc vinculats a les colles dels xiquets del poble. Pot ser amb esta decadència tinguera més a veure amb el desenvolupament que, a partir d'estos anys, a les acaballes de la dècada dels 50, tingué l'*Aspirantado de la Acción Católica* a la parròquia de l'Assumpció de la Nostra Senyora, de la mà de Jesús Ferrer Guzmán, de Juan García Campos i de Miguel Garcia Bessó. Justament, per aquells l'arquebisbat de València, en coherència amb els postulats dels bisbes espanyols per estar present als àmbits juvenils, començava a promoure campanyes per a xiquets i adolescents. I tot seguit començaren a assistir *aspirantes* del nostre poble (hui anomenats júnors). Al franquisme no li interessava enfrontar-se amb un poder fàctic com ho era l'església espanyola d'aquells anys, i deixà que aflorara aquell limitat i reduït pluralisme.

A més a més, l'any 1961 el *Frente de Juventudes* es transforma en la *OJE-Organización Juvenil Española*: desapareixen de l'uniforme la boina roja i la camisa blava, distintius del falangisme, i es redueix el caràcter doctrinari -a Alaquàs advertíem abans que al casinet l'adoctrinament es practicà amb molt poca consistència- i augmenta la vessant excursionista i de contacte amb la natura. De la presència d'alaquasers -Enric Pons de ca *Jeroni*, Baldomero Pallardó de ca *el corretger*, Marcos Forment de ca *Estanislao*...- als campaments de l'*OJE* tenim constància als de Tabarlar, Alboraig, i Madrid per a pràctiques d'aeromodelisme, entre els anys 1962 i 64.

Ja al llarg dels anys 60, el règim franquista no podia ja evitar que anara escampant-se el pluralisme en les organitzacions educatives dels menuts. L'Església, com ja hem dit, a través de les directrius dels bisbes anà potenciant l'Acció Catòlica i, fins i tot, el moviment escolta de caràcter confessional en aquells indrets -com Catalunya- on existia un fort arrelament d'anys abans de la rebel·lió militar. I també el moviment escolta no confessional començà a eludir les reticències i els controls del partit únic -ja no anomenat Falange sinó *Movimiento Nacional*- i anà creant grups i formant educadors a poc a poc, i organitzant activitats, això sí sense cap suport dels poders públics.

Acabem el relat amb una transcripció dels alaquasers que, amb les dades que hem pogut arregar, ens consta varen estar en algun dels campaments del *Frente de juventudes*: Ricardo March *el poma* i de ca *el caguero*, Angel Mercado fill del conserge del camp de futbol de El Rosal, Sàez, Ramón Lluch *fill del guar-*

da; Toni Garcia Campos i Manolo Guasp García de ca *Toni el ferrer*; Paco i José-Víctor Andreu Seguí i Pepe Andreu Sancho de ca *pardala*; Ricardo Peiró de ca *calderón*; José i Vicent Forment Montalt de ca *el petit*, Salvador Martínez Mas del *forn*; Ricardo i Vicent Martínez García de ca *el carinyo*; Miguel García Bessó *el de la llet o de la impremta*; Pepe, Terensio, Paco i Isidro Palop Planells de ca *els alcaldes*; Jeroni Pons Peiró de ca *Jeroni*; Pepe García *el flauta*; José i Vicent Montalt Planells de ca *el pelat*; Paco Lerma Guillem de ca *millares*; Vicent Palop Folgado de ca *Tenensio*; Juan García Campos de *l'esquilaora*; Pepe Soriano Bessó de *l'estanc o de pujal*; Pepe Mora Zanón de ca *regina*; Rafa Martí Tàrrega de ca *la nena*; Pasqual Gil Portalés de ca *el fariner*; Vicent Aguilar Palop de ca *molla*; Pepe González Català *fill del bombito i de ca el vicari*; Luis Forment García de ca *mauro*; Paco Roig Moret de ca *moret*; Salvador Campos de ca *benzina*; Paco Planells Portalés de ca *el casteller*; Elies Forment de ca *brígida*; Baldomero Pallardó de ca *el corretger*; José M^a i Herminio Sancho *fills de Sancho l'alcalde...*

Fem menció especial de la presència al campament de Tuéjar l'any 1956 de Cisneros, Cuenca i Larri, els quals feia molt poc de temps s'havien posat a viure amb els seus pares al barri Fermín Sanz Orrio *de los faroles*; la seua vinculació al casinet del **Frente de Juventudes** era molt poc apreciable, i fa pensar que la seua presència al campament fou més bé deguda a un gest de la direcció de la **Falange** local per a apropar a aquell primer nucli nombrós de forasters a la vida del poble.